

PLAY IT (AGAIN), SAM

De glazen deuren schoven achter mij dicht. Het doek was gevallen. Ik haalde diep adem. Het was voorbij. Het was volbracht. Na achtendertig jaren, zesduizend studenten, tweeëntachtig boeken en negen blogs stond ik boven op de pui van mijn hogeschool voor lerarenopleiding. Ik had onderwijskundig en literair gepresteerd als moedertaaldocent en schrijver. Het vreselijke oen-woord 'pensioen' kwam nu in volle omvang en hevigheid op mij af. Ik was er bang voor geweest, in mijn dromen en overdag, tussen de dromen door, maar door de domme voldongenheid van een nieuwe recente 'cultuur' van bemoeizucht, betutteling, toenemende werkdruk en besparingen – dit alles gedictieerd door een omhooggevallen tweede klasse; de 'hoofddrollen' in deze mallemolen – kreeg dat gevreesde woord nu meer en meer de oen-klank van 'groen', dus fris. De oude jongere en de jonge oudere in mij zouden samen deze duik uitvoeren. Doen!

Ik was dus weg. Vaak had ik me hier goed gevoeld. Soms ook niet. Het was wel een mooie job geweest: leraren en leraressen in spe opleiden voor het beroep. Jonge zielen. Theorie plus praktijk, weet je wel. En dan nog in regelrecht verband met mijn grote liefdes: taal en literatuur. Zo'n academisch jaar (pakweg begin oktober tot pakweg medio mei) was als een accordeon: het ging open en dicht met een zucht, soms welluidend, soms schril, soms stil. Het hing ervan af wie je was, waar je je bevond, wanneer een en ander zich voordeed en in welke mate je met de directeuren van de lege dozen te maken had. Nou, afgelopen dus met die lessenroosters. Weg met die handel. Ik had het gevoel dat ik net op tijd de stap zette: domheid en populisme injecteerden hun suikergif in alle geledingen van de maatschappij; ik was opgelucht dat ik omwille van de kaas op mijn brood daar geen deel meer aan moest hebben. Ja: het 'niveau' was gezakt.

Al die jaren – en langer nog – liep er naast al dat fraais ook een zijspoor dat eigenlijk een hoofdspoor was: de moeilijk behandelbare epilepsie van mijn zoon. Hier hielpen geen boeken, publicaties, blogs, studies of lessen tegen. Op mijn hogeschool zag ik generaties toekomen en weer vertrekken. Bepaalde jaren – de moeilijkste van de moeilijke – hadden die eenzelfde leeftijd als Marius. Even slikken volstond hier niet. Wat erop dat 'zijspoor' gebeurde, en ook niet gebeurde, vormde de bastoon van ons bestaan. Die permanent dreigende ruis bepaalde niet alleen zijn leven, maar ook het onze en dat van de meisjestweeling, die twee jaar ouder was dan hem. Zo was ik jarenlang een van die zeldzame eenverdieners geweest: mijn vrouw engageerde zich ten volle op het thuisfront. Dit betrof maar een van de vele repercussies van Marius' aandoening. Ondertussen woonde

onze zoon in een eigen huis op een gezellig woonerf via de formule ‘zelfstandig begeleid wonen’: verpleging en huishoudelijke hulp kwamen dagelijks langs.

Ik daalde de pui af. In al die jaren was ik hier maar tweemaal van die stenen treden af gedonderd, telkens in een strenge winter. Het had me achtereenvolgens een gebroken enkel en een kaduke rugwervel berokkend.

‘Komt ervan als je in een hoge school werkt’, grapte ooit iemand van mijn nageslacht. ‘Je kunt diep vallen.’

Dat ik nog een boek zou schrijven, stond vast. Een zee van tijd waar ik zelf over kon beschikken, diende zich immers aan. Toen ik trede na trede weer het niveau van de begane werkelijkheid naderde, bedacht ik dat mijn verhaal hoogstwaarschijnlijk een misdaadroman zou worden, tenminste: als ik eerlijk zou schrijven. Helemaal gelijkvloers met de platte wereld was ik daar al zeker van. Mijn nieuwste nog ongebooren boek zou immers over mijn hogeschool gaan.

Om de hoek van het oude gedeelte ving ik nog even een glimp op van het aanpalende spiksplinternieuwe gebouw waarin enkele wetenschappelijke labo’s, een opnamestudio, een danszaal en de recent opgestarte afdeling bio-esthetiek gehuisvest waren. Dat laatste ‘glazen huis’ was er pas onlangs bijgekomen. Ik stond stil en ving het drie seconden lang in mijn vizier. Hoelang zou het duren vooraleer dat ‘nieuwe’ onderdak als ‘oud’ zou worden aangeduid? Daarna repte ik me naar de parkeerplaatsen, waar de junizon op de auto’s afketste.

‘Ik heb iemand vermoord’, zei ik tegen Marius. We waren aan het wachten tot de koffiebultjes hun werk hadden gedaan en de liquide namiddagtroost was doorgedrupt.

‘Zal wel zijn. Jezelf? Op de arbeidsmarkt? Zelfmoord?’

Marius zat nooit om een jij-bak of een eenlijner verlegen.

‘Ha ha. Nee: in een boek.’

‘Welk boek?’

‘Een boek dat nog geschreven moet worden. Door mij.’

We slurpten onze koffie in stilte, dat wil zeggen: starend naar het tv-scherm waarop zich de *reality* in al haar stomme facetten voordeed. Het was voor mijn zoon oud nieuws dat ik andermaal een boek zou plegen.

Klokslag 15 uur kwam het meisje van de huishoudhulp eraan.

‘Mijn vader is een woordenaar’, zei Marius.

‘Maar allez!’

‘Ja: hij zet duizenden woorden op een rij.’

‘Dat weet ik.’

‘Maar nu slaat hij echt aan het moorden: in een boek.’

‘Allez! Dat moet ik zeker lezen!’

Mijn eerste echte vrije uren, los van eender welke professionele verplichting, bracht ik thuis door, mijmerend op de sofa. Mijn vrouw Lotte was uit werken (ze presteerde uitsluitend avonduren omdat ze administratief assisteerde bij mobiele bloedopnames van het Rode Kruis), zodat ik mezelf een royale whisky voorzette. Geen muziek. Geen tv. Geen getuigen. Alleen even een sms'je naar de tweelingzussen Sarah en Hanne, annex hun liefdes, lotgenoten en nageslacht. Zo was het goed: even een korte quarantaine met een gouden zuil godendrank, wegzinkend in de tegelijk goddelijke en goddeloze leegte van een sofa.

Aan mijn geheugen had nooit iets geschort. Het werkte – soms tot mijn vreugde, soms tot mijn afgrijzen – perfect. Ik herinnerde me haarscherp hoe ik achtendertig jaar geleden ook thuiskwam op een juniavond als deze en de videocassette met de film Casablanca opzette. Hoe toen de telefoon rinkelde die de volgende achtendertig jaren van mijn leven zou bepalen en hoe ik daar bij dat eerste gerinkel aanvankelijk woedend over was: ik had er namelijk al maanden naar uitgekeken om eindelijk eens rustig en alleen Casablanca te ondergaan. *Play it (again), Sam. Here's looking at you, kid. They had a date with fate in Casablanca!*

Nou, woede uitstellen was niet eenvoudig. Ik slaagde er zelfs in vanavond weer eens één seconde lang net zo woedend te worden als achtendertig jaar geleden – gevolgd door de vreugdeminuut van nawerking van goed nieuws. Het niveau van mijn godendrank zonk zienderogen; misschien zette ik maar beter andermaal een filmpje op, zodat dat glas niet zo centraal stond en alle aandacht opslorpte.

Een korte oefening in gedachteloosheid ontspande me even weer. Maar daarna werd ik weer – omwille van de symboliek van de avond? – boos, week, weemoedig en wraakzuchtig.

Boos omdat je vroeger verdacht was als je jong was. Zoveel werd afgebekt en in de kiem gesmoord. De media bestonden uit kranten en magazines die verveelden en na een week vergeelden.

Wraakzuchtig omdat dat nu niet meer zo was. Zoveel kwam onmiddellijk en begeleid door gelijkgezind geschal van loftrompetten in de nieuwe media. Week omdat ik jong geweest was; weemoedig omdat ik dat nooit meer zou zijn.

Ik kon een opa zijn: een wijs man die op 1 januari als een europa zijn kleinkinderen euro's toestopte en ook het hele jaar door betrokkenheid toonde.

Ik kon de vader van een zoon met beperkingen zijn: een medestrijder die de opleiding van de epihulphond volgde en zich ook over de administratieve rompslomp ontfermde die een leven met beperkingen met zich brengt.

Ik kon de vader van een tweeling zijn: een mama van twee kinderen die geregeld het vliegtuig nam voor haar job en een vrouw die voor tv werkte en romans publiceerde.

Ik kon de man met pensioen zijn: de oude jongere/jonge oudere die verder zijn geliefde bezigheden ontplooiden zonder meester en zonder god.

Ik kon de man van mijn vrouw zijn: de schadeloos aanwezig zijnde wederhelft van zij die ongetwijfeld driekwart van dit huishouden draaiende hield.

Ik kon een schrijver zijn van fictie en non-fictie.

Ik kon een personage zijn en mezelf laten figureren in verhalen die nog komen moesten.

Ik kon dit alles samen zijn.

Maar een moordenaar?

O jawel.

Come on! Een filmpje!

Ik klikte een en ander op het televisiescherm aan.

Ware het niet dat ik me in het goddelijke goddeloze niemandsland van de sofa bevond, ik zou steil achterover gevallen zijn: na het bekende geknisper en geflikker ontvouwde zich andermaal Casablanca voor mijn verbouwereerde ogen! Kwantum? Zinsbegoocheling? Dronkenschap? Grap van het technum? Even bleef ik als versteend naar het scherm staren. Toch *play it again, Sam?*

Minutenlang vertoefde ik andermaal *at Rick's*. Hoewel ik al drie jaar gestopt was met roken, plukte ik een sigaret uit mijn koker. Het was er zo een zonder filter, waarvan filmsterren er in oude cinephiele tijden tientallen plachten te inhaleren. Naast de filmindustrie floreerde toen ook de hoestindustrie. Roken had blijkbaar iets magisch.

‘Vuur?’ informeerde ik, me even opzij buigend naar mijn burin.

Ze streek onmiddellijk een lucifer aan, alsof ze al jaren klaar zat om dat te doen.

‘Vreemdeling?’ vroeg ze, me amper aankijkend.

‘*Perhaps*. Een tijdreiziger, zeg maar.’

Ze knikte vaag, terwijl ze verder naar een onbestemde verte staarde en met een lichte vrouwenzucht rook van tussen haar kersenrode lippen liet ontsnappen.

Toen gebeurde er iets vreemds met de pianist: eerst leek hij slagzij te maken. Even bleef hij in deze toestand hangen; daarna viel hij met een gekke razendsnelle tuimeling van zijn taboeret op de grond, begeleid door een grillige uithaal van de piano.

Mijn eerste associatie: 'Een performance à la Bas Jan Ader, de Nederlandse valkunstenaar uit de jaren zeventig.'

Vervolgens: 'Epilepsie.'

De man – een afro-Amerikaans type – bleef vreemd glimlachend als een dronken ledenpop te gronde liggen, terwijl met onregelmatige tussenpozen spasmen zijn linkerarm, linkerbeen en mond in beweging brachten. Bijwijlen kreunde en reutelde hij, terwijl die onwezenlijke glimlach om zijn mondhoeken bleef zweven.

Niemand leek zich om de man te bekommeren. Ik constateerde dat geen enkele klant in Rick's café – zo'n twintigtal momenteel – aanstalten maakte om iets te ondernemen.

'Is men dat hier misschien gewend van Sam?' vroeg ik aan de vrouw naast mij.

'Niemand steekt ook maar een poot uit.'

'Maar we wachten op jou, *doc*.'

'O... eh... oké. Laat de aanval maar uitwoeden. Dat is het beste. Zo te zien betreft het epilepsie hé? Heb ik dat juist?'

'De vallende ziekte, hoe gek dat ook klinkt, ja *doc*. *Sam plays it again and again*.'

Ik zocht – nogal opdringerig, vond ik zelf – de ogen van de vrouw, op zoek naar enig spoor van humor, maar ze bleef stoïcijns voor zich uit kijken, naar niets.

Doc?

'Voor de ziel die tussen leven en dood rondwaart, is het lijf te veeg en het lijkt te koud. Is het misschien de ziel van de pianist die af en toe haar rechten op komt eisen of een passend onderkomen zoekt?' opperde ik.

De stuipen kregen een regelmaat en namen af in kracht. De krampachtige glimlach smolt om Sams mond.

'Dat moet dan wel een koppige kwade ziel zijn,' zei ze, terwijl ze door haar zuinige articulatie ongewild een rookkringetje veroorzaakte. In dat kringetje danste een minuscuul mannetje met een tulband om zijn hoofd.

'Je mag drie wensen doen!' riep het met een belachelijk hoog stemmetje. De vrouw reageerde niet. De blijde boodschap was dus blijkbaar tot mij gericht.

'Gun mijn zoon een normaal leven!' zei ik, simultaan met de eerste noten die de herrezen pianist weer aan zijn instrument ontlokte.

'Begrijp je niet! Te veel lawaai! Wat zei je?'

'Gun mijn zoon een normaal leven!' herhaalde ik, maar weer overstemden de

pianoklanken mijn wens: de pianist hamerde er duchtig op los.

‘Je zei?’

‘Dat ik een normaal leven wens voor mijn zoon!’

‘Maar...’

‘*Play it, Sam!*’ gebod de vrouw plotseling dwingend hard. Ik keek haar verschrikt aan. Nu kwam uit het grijnzende gebit van de piano een golf van dreunende klanken aanrollen. Bovendien weerklonk vlak boven Rick’s het ijzingwekkende suizen van een opstijgend vliegtuig. Ik merkte hoe het rookkringetje en de djinn zienderogen in het ijle oplostten.

‘... en nu even over jouw normaal leven... de ogenschijn van een doodgewoon leven...’

De vrouw wendde zich tot mij en doofde haar sigaret. Gelijktijdig viel alle lawaai stil; om ons heen drapeerde zich een opake mist.

‘Je hebt hem echt vermoord hé?’

‘Wie?’

‘Je departementshoofd.’

‘...’

‘Een halfjaar voor je pensioen. De cement van de nieuwe gebouwen van het departement Lerarenopleiding was nog niet droog. En, handig: enkele bouwputten waren nog niet gedempt...’

‘Hm.’

‘Beken het maar: op die avondreceptie vlak na Nieuwjaar heb je toegeslagen. Jullie schoten nog met z’n tweeën over. De halfvolle fles cava heb je mee met het lijk in zo’n bouwput gedumpt. Tegen de ochtend was die put gedempt.’

‘Hoe weet jij dat? Wie ben jij?’

‘Laten we zeggen dat ik een droomvriendin ben.’

‘Droom?’

‘Ben je er zeker van dat je niet voor de derde keer van die puitrap gevallen bent?’

‘Eh?’

‘Ben je er zeker van dat je bij je zoon langs bent geweest?’

‘Maar...’

‘Ben je er wel zeker van dat dit een rustig tv-avondje is? Sms’te je de tweeling? Zeker weten?’

‘Droomvriendin?’

‘Laten we het daar op houden, ja.’

‘Tja... dan...’

‘Ben je er wel zeker van dat je met pensioen gaat?’

‘Ja maar...’

‘Je hebt de pianist hier helemaal niet van zijn taboeret zien vallen, misschien.’

'In hemelsnaam! Waarom noemde je me daarnet dan 'doc'?'

'Was jij in een parallel leven dan geen docent?'

'O, dat. Maar ook niet-roker. Ik snap niet...'

'*Play it, Sam!*' gebod de vrouw dan plotseling weer, ons gesprek abrupt stopzettend. '*Again!*'

'Maar zo kunnen we... '

'*Again!*'

Andermaal kwam doorheen de mist een lawine van pianoklanken opzetten. Iets weerhield me ervan in mijn arm te knijpen.

Het zou jaren duren voor ik weer een verhaal schreef.

Een dag na mijn officiële pensioendatum werd ik aangehouden en beschuldigd van opzettelijke doodslag.